

A KÉMIA TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON

(Istoria chimiei în Ungaria)

Szabadváry F., Szőkefalvi-Nagy Z.

Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972

Această carte cu aspect exterior foarte frumos are 352 de pagini; dintre cele 5 capitole, trei au fost scrise de F. Szabadváry, două de Z. Szőkefalvi-Nagy.

Privind conținutul, cartea expune dezvoltarea chimiei în Ungaria și în Transilvania în evul mediu, începutul evului nou, epoca iluminismului și a reformelor, precum și perioada dintre cele două războaie mondiale.

În evul mediu cunoștințele alchimiei s-au bucurat de o răspindire foarte largă. Alchimiștii maghiari cei mai importanți sînt M. Oláh, M. Melchior, J. de Transsylvania, Borbála Cillej, J. Kolozsvári Cementes, J. Bánfi Hunyadi, S. Báróti și mulți alții. Cu excepția doctrinei false a preparării aurului, alchimia a avut însemnate contribuții la formarea chimiei epocii moderne.

În secolul al XVII-lea alchimia a fost urmată de iatrochimie. De această perioadă se leagă începuturile analizelor apelor minerale cu efecte terapeutice excelente, foarte răspindite atît în Ungaria, cît și în Transilvania. Primii cercetători ai apelor minerale au fost medici, dintre care autorii se referă la activitatea lui T. Jordán, L. Stoker, J. Torkos Jusztusz.

Predarea chimiei în școli datează din secolul al XVI-lea, dar în învățămîntul superior a fost introdusă abia în secolul al XVIII-lea.

Autorii au pus un accent deosebit pe descrierea activității profesorilor școlii superioare de mineri din Chemnitz, de renume european cum sînt M. Jaquin, G. Scopoli, A. Ruprecht, M. Patzier și alții.

Pentru a da avînt dezvoltării metalurgiei în Transilvania s-a înființat o școală metalurgică la Cluj, unde A. Etienne a introdus teoria antiflogistică a chimiei la sfîrșitul anilor 1700, în timp ce în celelalte state ale Europei au dominat ideile flogistice ale lui Stahl.

Ulterior s-a introdus chimia și în universitățile de medicină. Primii profesori în acest domeniu au fost J. Winterl și J. Schuster.

Un reprezentant de seamă al analizei apelor minerale terapeutice din Transilvania, din secolul al XVIII-lea a fost țigumureșeanul I. Mátyus, care în renumita „Diaetetica“ a descris multe ape minerale din Transilvania, cunoscute și astăzi și a făcut analiza unora dintre ele. Cu cercetarea apelor minerale din Transilvania s-au mai ocupat G. Zágoni, L. Wagner și F. Nyulas, (medic clujean).

Autorii acordă o mare importanță analizei activității lui F. Nyulas, care a fost întemeietorul chimiei analitice din Transilvania.

Printre analiștii transilvăneni un loc de frunte a ocupat sibianul F. Müller, descoperitorul telurului.

În formarea limbajului chimic maghiar rezultatele cele mai remarcabile au fost obținute de către M. Kováts.

În secolul al XIX-lea mulți chimiști maghiari au desfășurat o activitate bogată. Pe prim loc autorii studiază meritele lui K. Than, care printre altele a introdus noțiunea de miliechivalent procent. Această constatare de mare importanță a fost comunicată în 1864, la Tîrgu-Mureș, cu mult înaintea teoriei disocierii electrolitice a lui Arrhenius și își găsește utilizarea pe plan mondial în analiza apelor minerale și în zilele noastre.

Cel mai mare chimist analist maghiar, *L. Winkler* și-a început activitatea la Arad, ca farmacist practician. A lucrat mai mult în domeniul gravimetriei, dar a obținut rezultate importante și în analiza volumetrică (oxigen dizolvat în apă).

În cercetările electrochimice și radiochimice se remarcă *Gy. Hevesy*, laureat al premiului Nobel.

Intemeietorul cercetărilor de chimie organică din Transilvania a fost *R. Fabinyi*.

Între cele două războaie mondiale au obținut rezultate de mare însemnătate *E. Schulek*, *L. Szebellédi*, *J. Prosz*, *Gy. Gróh*, *A. Buzágh*, *G. Zemplén*, *L. Zechmeister*, *L. Cholnoki*, *A. Szent-Györgyi* — laureat al premiului Nobel — și mulți alții, în diferitele ramuri ale chimiei.

Tehnologia de obținere a morfinei, răspîdită pe plan mondial, a fost elaborată de *J. Kabay*.

Un merit deosebit al autorilor este și faptul că au studiat multe date originale din arhivă și s-au bazat pe numeroase date bibliografice, care au dus la lărgirea istoriei dezvoltării chimiei maghiare și la ridicarea valorii științifice a cărții, dar face posibilă și orientarea cititorului în unele probleme de amănunt.

Autorul acestor rînduri — cunoscînd și alte lucrări, de asemenea importante ale lui *F. Szabadváry* și *Z. Szókefalvi-Nagy* — declară cu convingere că această carte remarcabilă va ocupa un loc de seamă în literatura de specialitate.

dr. P. Soós